

Når barn og foreldre opplever kriser og sorg i forbindelse med flukt og migrasjon

Hvordan barn opplever etableringsfasen i et nytt land, påvirkes i stor grad av familiens bakgrunn, og hvorfor de har forlatt hjemlandet. Likevel vil sorg og tap over det de har forlatt, være noe som er felles for de fleste.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 24.05.2016

Av Målfrid Bleka ved Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

Innledning

Det å flytte fra et land til et annet er en stor endring i et menneskes liv. Det krever at du må lære deg et nytt språk og tilpasse deg et nytt samfunn. Som foreldre innebærer det å etablere seg på nytt med bolig, utdanning eller arbeid og sosialt nettverk. For barn i barnehagealder kan det handle om å bli kjent i en barnehage, der voksne og barn gjerne snakker et annet språk enn du gjør, og de forstår ikke det språket du kan. Det handler om å etablere nye vennskap og få delta i lek og aktivitet. Kanskje er mange av aktivitetene og lekene du møter i barnehagen, nye for deg.

Foreldre må samtidig støtte og oppdra barna sine i tilpasningen til et samfunn de selv ikke har vokst opp i. Dette kan være krevende prosesser for den enkelte familie. De vil gradvis erfare at de forstår, og at de klarer å gjøre seg forstått i sine omgivelser. Barnehagen kan spille en sentral rolle i å støtte barn og foreldre i en livsfase som kan innebære både sorg og krise. Det er derfor av stor betydning at personalet har kjennskap til hvordan migrasjon og flukt kan påvirke barna og deres foreldre.

Denne artikkelen belyser følgende spørsmål relatert til denne tematikken:

- Hvem er familiene som kommer til Norge?
- Hva kjennetegner barns opplevelser knyttet til flukt og migrasjon?
- Hvordan kan barnehagen i samarbeid med foreldrene støtte barnas bearbeiding av sorg og kriser?

Hvem er familiene som kommer til Norge?

Hvert år kommer det familier til Norge som har flyktet fra krig og uroligheter i sine hjemland. Når barna begynner i barnehagen, vil noen være asylsøkere, noen har fått opphold på humanitært grunnlag, og andre har status som flyktninger. Det kommer også familier der foreldrenes arbeidssituasjon har vært avgjørende for at de har valgt å flytte til Norge. Andre kommer hit fordi de har søkt og fått innvilget familiegjenforening med familie som allerede er bosatt her.

Hvordan den enkelte opplever etableringsfasen i et nytt land, blir i stor grad påvirket av familiens bakgrunn, og hvorfor de har forlatt hjemlandet. Likevel vil sorg og tap over det de har forlatt, være noe de fleste vil erfare og ha til felles. Når krig og uroligheter er årsaken til at familier flykter, kan både foreldrene og barn ha opplevd traumatiske hendelser både før og under flukten. Dette innebærer en mer sårbar situasjon enn om familien selv har valgt å flytte, og har mulighet til å reise tilbake til hjemlandet.

For barn i familier som har migrert på grunn av muligheter for arbeid, kan også situasjonen være krevende og innebære sorg og kriser for barna. Det kan bety at familien i lengre perioder splittes. Det kan også herske usikkerhet om hvor lenge de skal bo her i landet.

Situasjonen med ulike former for migrasjon til Norge innebærer at barnehager over hele landet tar imot barn og foreldre som er i en etableringsfase i et nytt land. For flere av disse familiene er livssituasjonen i en periode preget av ustabilitet. Mange opplever usikkerhet om hva framtiden vil bringe, og sorg over det de har mistet eller forlatt. De fleste familiene vil samtidig kjenne glede og forventinger knyttet til at de har kommet til Norge. Det kan innebære trygghet og håp om et bedre liv.

Hva kjennetegner barns opplevelser knyttet til migrasjon og flukt?

Barn som kommer fra land med krig og uroligheter, har gjerne vokst opp i omgivelser der det til tider kan ha vært utrygt å leke ute og besøke venner og familie. Til tross for dette finner barn tid og rom for glede og moro, lek og aktivitet. I mange situasjoner har foreldrene klart å skjerme barna fra skremmende hendelser. Barna har derfor med seg mange gode minner fra hverdagen i hjemlandet.

Noen barn kan like fullt ha opplevd traumatiske hendelser. Enkelte kan ha opplevd vold og død eller vært vitne til at deres nærmeste har blitt krenket, skadet eller drept. Mange har levd med mye usikkerhet over lang tid i hjemlandet, under flukten og på asylmottaket i Norge.

Som nevnt over, opplever mange sorg og savn i forbindelse med migrasjon. Barn kan savne besteforeldre, tanter, onkler, fettere, kusiner eller venner som er igjen i hjemlandet. De kan sørge over å ha mistet hjemmet sitt, eiendeler, leker og det livet de var vant til å leve.

I perioder kan foreldre være utsatt for så stort stress at de ikke fullt ut klarer å ivareta barnas ulike behov. Dette kan for eksempel gjøre at barna ikke får forklaringer på hva som skjer, eller hvorfor ting skjer i deres liv. Barna forstår da situasjonene ut fra sitt perspektiv og lager seg egne forklaringer på det de opplever.

Barn kan gi uttrykk for reaksjoner på det de har opplevd i forbindelse med flukt og flytting, i lengre tid etter at de kom til Norge og begynte i barnehage. Reaksjonene kan være de samme som ved andre former for kriser og sorg: tristhet, lengsel, savn, sinne, angst for å skilles fra sine nærmeste, vondt i magen eller hodepine.

De kan også føle seg redde, hjelpeløse og forvirret. De har gjennomlevd en fase der de ikke har hatt kontroll over det som har skjedd med dem. Opplevelsen av sammenheng og mening i hverdagen har blitt utfordret. I barnehagen kan dette komme til uttrykk ved at et barn slår et annet barn uten en ytre provokasjon, at et barn trekker seg unna og ikke vil leke med andre, eller at et barn vil bestemme alt som skal skje i en lek. Barna kan vise at de ikke tåler så mye motgang i hverdagen, før de enten begynner å gråte eller blir frustrerte og sinte. Det kan også være et barn som over tid klamrer seg fast til moren sin når hun skal forlate barnehagen. Barnas atferd er gjerne et forsøk på å gjenvinne kontroll og oversikt i en verden som har blitt uoversiktlig og utrygg for dem.

Hvis barn opplever langvarig stress, kan gjensidigheten og romsligheten i relasjon til andre barn og voksne svekkes. Det samme kan være tilfellet med deres evne til empati og tillit til andre. Det kan også føre til at de har vansker med å konsentrere seg og holde oppmerksomheten over tid.

Det å snakke om sine følelser kan være mer krevende for barn enn for voksne. Dermed kommer deres redsel, usikkerhet eller sinne i større grad til uttrykk gjennom atferden eller kroppslige reaksjoner. Når barna samtidig er i en startfase med å lære seg norsk, kan det bli enda vanskeligere å verbalisere tanker og følelser i barnehagen.

Barn som nylig har kommet til landet, har lite felles språk med barnehagepersonalet. I en slik situasjon kan barnehager med tospråklig personale gi barna tospråklig assistanse og slik styrke barnas muligheter til å forstå det som foregår i barnehagen. Barna vil på denne måten lettere kunne meddele seg og delta i lek og aktivitet. Dette leder til neste spørsmål som fokuserer på hvordan barnehagen kan støtte barns bearbeiding av sorg og kriser knyttet til flukt og migrasjon.

Hvordan kan barnehagen i samarbeid med foreldre støtte barnas bearbeiding av sorg og kriser?

Når barnehagen skal etablere et samarbeid med foreldre som er nyankomne i Norge, blir det viktig å bli kjent med familiens bakgrunn og i hvilken grad de har kjennskap til norsk barnehagearbeid. Ut fra dette kan barnehagen tilpasse sin informasjon og avklare hva som forventes av samarbeidet.

Det å fortelle om Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver, og at det faktisk er i barnehagens mandat å støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger, kan være interessant informasjon for foreldrene. Det kan bli utgangspunktet for at foreldrene forteller om sine barn, om deres

personlighet, og om opplevelser og erfaringer i deres hverdag i hjemlandet.

For å sikre en kommunikasjon der barnehagen og foreldrene forstår hverandre, er det helt sentralt å benytte tolk. Det finnes ulike typer tolketjenester, både tolker som er til stede på samtaler i barnehagen, og tolker som kan delta i samtaler via telefon.

Sammen med foreldrene kan barnehagen finne fram til styrker hos barnet, i barnets familie og i barnets nettverk. Ved å fokusere på dette kan både barnehagen og foreldrene støtte barnet og bidra til at livet deres stabiliseres, og til at de får tilhørighet til fellesskapet i barnehagen.

Den første tiden i barnehagen er nettopp en tid for å skape tillit og tilknytning til nye voksne og barn. For barn som av ulike årsaker har migrert til Norge, kan dette være en ekstra sårbar fase, der behovet for stabilitet og forutsigbarhet er stort. Ved at barnehagen lar en voksen få ansvaret for oppfølging av enkeltbarn, kan prosessen med å skape tillit og tilknytning gå lettere.

Barn som kommer fra samfunn preget av krig og uro, kan ha lite erfaring med leker, materiell og aktiviteter som de møter i norske barnehager. Det betyr at barna, i tillegg til å bli kjent med personalet og de andre barna, også har behov for å bli kjent med ulike aktiviteter for å ha glede av barnehagens innhold.

I barnehagens arbeid med barn som har opplevd krig, flukt og flytting, er det viktig å påpeke at barnehagelærere ikke skal gjennomføre terapi i møte med barna. Det som kan gjøres, er å jobbe etter prinsipper og metoder som kan gi en terapeutisk effekt for barna.

I samarbeid med foreldrene kan barnehagen legge opp til ulike typer aktiviteter:

1. Aktiviteter som gir barnet mulighet til å uttrykke seg om sine vonde minner, enten verbalt eller gjennom lek, drama, tegninger, sang og musikk.
2. Aktiviteter som gjør barnets nåtid så behagelig som mulig, ved at det får gjøre noe det liker og har glede av her og nå.
3. Aktiviteter som skaper forutsigbarhet for barnet gjennom faste regler, rutiner og ritualer i barnehagehverdagen.

Med tanke på at barn og foreldre har bakgrunn fra ulike samfunn, der ulike tradisjoner for å bearbeide sorg og kriser vektlegges, er det viktig å bli kjent med hva foreldrene mener at barna først og fremst trenger.

Alle disse formene for aktiviteter er det grunnlag for i Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. I planleggingsarbeid kan barnehagen stille seg følgende spørsmål for å ivareta barns behov for å bearbeide sorg og kriser:

- I hvilken grad uttrykker barna seg gjennom lek, drama, tegning, sang og musikk?
- Hva formidler barna gjennom lek og ulike estetiske uttrykk?
- Hva liker barna å holde på med?

- Hva gir dem glede i hverdagen?
- Hvilke regler, rutiner og ritualer bidrar til å skape forutsigbarhet for barna?

Rammeplanen påpeker at tverrfaglighet og helhetlig tenkning bør stå sentralt i barnehagens arbeid, og at både foreldre og barnehage kan ha behov for å samarbeide med ulike hjelpeinstanser. Flyktningkontor, flyktninghelsetjeneste, BUP og PPT kan være aktuelle instanser å samarbeide med for å sikre et helhetlig tilbud til barn som opplever sorg og kriser i forbindelse med flukt og migrasjon.

Litteraturliste

Gjervan, M. (red.) (2006): Temahefte om språklig og kulturelt mangfold i barnehagen. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2011): Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Loona, S. (2014): Barn på flukt og i krise – tiltak i skolen. I: Ryen, E. og Standnes, G. (red.), NAFO 10 år for flerkulturell barnehage og skole. Opplandske Bokforlag.

Neumayer, S. M., Skreslett, A., Borchervink, M., Gravråmo, S. m.fl. (2006): Psykososialt arbeid med flyktningebarn. - Introduksjon og fagveileder. Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress. Psykososialt team for flyktninger i Midt-Norge. Psykososialt team for flyktninger i Nord-Norge. Oslo: NKTVS. Lastet opp 1.12.14. <https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/psykarbeidflyktningerveileder1.pdf>

Raundalen, M. og Schultz, J-H. (2007): Krisepedagogikk. 2. opplag. Oslo: Universitetsforlaget.

Tolkeportalen: <http://www.tolkeportalen.no/>